

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2007-06-09

UDK 316.774:329.051(497.4)"1992/2006"

MEDIJSKI PLURALIZEM IN DINAMIKA MENJAV POLITIČNIH ELIT

Matevž TOMŠIČ

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, SI-1000 Ljubljana, Kardeljeva ploščad 5
e-mail: matevz.tomsic@fdv.uni-lj.si

IZVLEČEK

Članek se ukvarja z analizo povezanosti med karakterjem medijskega prostora ter politično dinamiko in ustrojem politične elite. Mediji kot okvir družbene in politične komunikacije pomembno vplivajo na razvoj odprte in demokratične družbe. Demokracija temelji na političnem tekmovanju in ravnovesju moči, zato je za vzdrževanje kvalitetne demokracije potrebna določena stopnja cirkulacije elit, tj. menjav političnih elit na oblastnih pozicijah. Pri tem je pluralnost medijskega prostora eden od dejavnikov, ki v pomembni meri prispevajo k omenjeni cirkulaciji. V kakšni relaciji je ustroj medijskega prostora do dogajanja na političnega prizorišču v smislu dinamike menjav na oblasti, prikaže avtor na primeru postkomunistične Slovenije.

Ključne besede: demokracija, politična elita, pluralizem, medijski prostor, Slovenija

PLURALISMO DEI MEDIA E LA DINAMICA DELLA SUCCESSIONE DELLE ÉLITE POLITICHE

SINTESI

L'articolo si occupa dell'analisi dei legami fra il carattere dello spazio dei media e la dinamica politica e la struttura della élite politica. I media rappresentano il quadro della comunicazione sociale e politica e influiscono significativamente sullo sviluppo di una società aperta e democratica. La democrazia si basa sulla competitività politica e sull'equilibrio delle forze, per questo motivo per poter conservare una democrazia di qualità è necessario un determinato livello di circolazione delle élite nei posti di potere. La pluralità dello spazio nei media è in questo caso uno dei fattori che contribuiscono alla circolazione limitata. Quale sia il legame fra la distribuzione dello spazio nei media e gli eventi sulla scena politica nel senso della dinamica di successioni al potere, viene spiegato dall'autore portando ad esempio la Slovenia post-comunista.

Parole chiave: democrazia, élite politica, pluralismo, spazio nei media, Slovenia

UVOD

Uspešno preživetje demokratične ureditve je odvisno od različnih dejavnikov: zunanjega (mednarodnega) okolja, socio-ekonomskih in kulturnih podlag, narave institucionalnega sistema in nenazadnje značilnosti in ravnanja ključnih političnih akterjev, predvsem političnih elit. Politični akterji s svojimi dejanji v pomembni meri določajo ustroj in dinamiko različnih družbenih področij (podsistemov), kar je še posebej izrazito v obdobjih korenitih družbenih sprememb; vendar so njihova dejanja po drugi strani opredeljena s količino resursov, ki obstajajo v družbi, prevladujočimi vrednotami in normami ter razmerji med družbenimi skupinami, njihovimi interesi in načinom artikulacije le-teh. Od tega so v veliki meri odvisna razmerja znotraj politične sfere, tj. odnosi med različnimi frakcijami politične elite.

V tem smislu igra pomembno vlogo javna sfera in še posebej medijski prostor kot mesto, kjer prihaja do artikulacije omenjenih interesov. S tem se izražata družbeni in politični pluralizem, ki predstavljata podlago demokratične ureditve. Ureditve, katere bistvo je prav raznolikost v razmišljanjih, vrednotah in interesih državljanov – in seveda priznavanje legitimnosti oz. celo zaželenosti tovrstnih razlik.

Posledica legitimizacije razlik je politični prostor, katerega glavna značilnost je tekmovanje med različnimi političnimi opcijami za podporo volivcev in s tem pridobitev ali ohranitev oblasti. Predpostavka pričujočega članka je, da je za vzdržno in kvalitetno demokracijo potrebna določena stopnja cirkulacije elit, tj. menjav političnih elit na oblastnih pozicijah. Menjave na oblasti oz. možnosti teh menjav, ki so povezane z obstojem realne alternative vsakokratni vladajoči eliti, omogočajo vzdrževanje relativne razpršenosti politične moči v družbi in preprečujejo njeno monopolizacijo s strani katere koli politične skupine. Druga predpostavka članka pa je, da je pluralizem medijskega prostora eden od dejavnikov, ki v pomembni meri prispevajo k omenjeni cirkulaciji elit. Ta namreč omogoča različnim posameznikom in skupinam, da na enakovreden način izražajo svoje poglede, razmišljanja in vizije v javnosti, s čimer je volivcem olajšana možnost pretehtane politične izbire.

V članku bodo najprej na kratko predstavljene temeljne značilnosti politične dinamike demokratične ureditve; nato konfiguracija politične elite, tj. razmerja med posameznimi njenimi frakcijami v razmerju do omenjene dinamike; nadaljevanje pa bo namenjeno tematizaciji javne sfere in medijskega prostora kot njenega ključnega elementa, kot prostora, kjer se manifestirata

družbeni in politični pluralizem. V kakšni relaciji je to do dogajanja na političnega prizorišču v smislu dinamike menjav na oblasti, bo prikazano na primeru post-komunistične Slovenije.

POLITIČNA RAZMERJA V STABILNI DEMOKRACIJI

Ena od bistvenih značilnosti demokracije je vzajemni nadzor različnih vej oblasti oz. t. i. 'checks and balances', kot ga je opredelil ameriški državnik in politični teoretik Madison in ki naj bi pomenil glavno zagotovilo pred zdrsom v tiranijo. Če je komunistična ureditev izhajala iz enotnosti oblasti, ki je bila izraz enopartijskega monizma, temelji demokratična ureditev na načelu delitve oblasti, ki pomeni razpršenost moči med različne politične institucije in njihove nosilce.

To ravnovesje je do neke mere odvisno od institucionalne strukture političnega sistema, se pravi medsebojno povezanega sistema različnih političnih vlog. Mogoče je namreč reči, da so nekatere institucionalne rešitve bolj, druge pa manj primerne za razvoj demokracije, predvsem v tistih deželah, kjer se demokratična ureditev še nahaja v fazi konsolidacije. Pri tem je posebno pomemben sistem izvajanja oblasti, ki določa, kateri instituciji je položeno v roke upravljanje z državo. Gre predvsem za dilemo med parlamentarnim in predsedniškim sistemom. Mnogi teoretiki demokratizacije, denimo Juan Linz (1996), menijo, da je predsedniški sistem problematična oblika vladanja, še posebej za novonastale demokracije, saj koncentrira moč v rokah enega posameznika. To lahko vodi v osebno izvajanje oblasti, ki se kaj hitro izrodi v samovoljo in avtoritarizem; ali – v primeru, da predsednik nima na svoji strani zakonodajne večine – v politični konflikt in blokado, kar močno oteži vodenje javnih zadev.¹

Vendar narava političnega življenja ni odvisna samo od institucionalne strukture, ki je v veljavi v določeni deželi. Na delovanje političnega sistema vplivajo njegovi akterji, ki predstavljajo gonilno silo delovanja političnega sistema. Zato je razvoj demokracije (kot tudi ostalih oblik politične ureditve) odvisen od razmerij med različnimi segmenti nacionalne elite. Potrebna je namreč vzpostavitev dolgoročnega ravnovesja moči med več različnimi političnimi opcijami (najmanj dvema). Na ravni formalne moči to pomeni relativno pogostost menjav na oblasti. Dolgotrajna vladavina ene politične stranke ali opcije namreč ne prispeva k razvoju demokracije, saj privede do koncentracije in s tem nesorazmerja moči v družbi, pa tudi do razmaha klientelizma in korupcije. Vladajoča politična elita se v pri-

1 Poleg tega so pomembni tudi drugi elementi sistemske ureditve, kot so sistem politične artikulacije (strankarski sistem), sistem politične reprezentacije (volilni sistem), sistem teritorialne ureditve, sistem ureditve odnosov med različnimi vejami oblasti in sistem političnega nadzora (več o tem glej Tomšič, 2002). Ti elementi se na različne načine kombinirajo v posameznih konkretnih oblikah političnih sistemov. Tako v idealno tipškem smislu lahko razlikujemo med dvema tipoma demokracije – konsenzualnim in večinskim, ki se jima bolj ali manj približajo vse obstoječe demokratične ureditve. Več o tem glej Lijphart, 1999.

meru dolgotrajnega zasedanja oblasti začne počutiti 'nedotakljivo' in s tem se izrazito povečajo skušnjave (in priložnosti) njenih pripadnikov za uporabo javnih resursov v nelegitimne namene. To dokazujejo tudi primeri iz etabliranih demokracij (denimo škandal, ki je pred leti izbruhnil v Nemčiji, ko je prišlo na dan, da se je največja in dolga leta vladajoča stranka CDU financirala na nezakonit način). Poleg razmeroma pogostih menjav na oblasti je pomembno tudi relativno ravnovesje med posameznimi političnimi opcijami glede posedovanja različnih strateških resursov (finančnih, intelektualnih), saj jim to omogoča enakovredno politično tekmovanje.

Demokracija je kompleksen sistem, poln neskladij in paradoksov. Kot pravi Larry Diamond (1990) v svoji znani tematizaciji paradoksov demokracije, se sodobna demokratična ureditev sooča s tremi glavnimi napestostmi oz. nasprotji: med konfliktom in konsenzom, med sposobnostjo upravljanja in reprezentativnostjo ter med učinkovitostjo vladanja in soglasjem vladanih. Glede vseh treh je, da bi sistem optimalno deloval, potrebno vzpostaviti ustrežno ravnotežje. Prevlada enega elementa na račun drugih lahko privede do problemov ali celo destabilizacije v delovanju demokratične ureditve.

Ključni element kvalitete demokracije je odgovornost (accountability) nosilcev politične moči (Berg – Schlosser, 2003; Schmitter, 2004). To pomeni, da le-ti ne sprejemajo svojih odločitev samovoljno, ampak jih morajo upravičiti pred javnostjo (Held, Koenig – Archibugi, 2004, 127). Za vzpostavljane in vzdrževanje odgovornosti pa sta potrebna tako 'interni' nadzor v obliki učinkovite pravne države in vzajemnega 'gledanja pod prste' s strani avtonomnih državnih institucij kot tudi 'eksterni' nadzor v obliki razpršenosti politične moči, vsakokratnega obstoja političnih protielit in socialnega pluralizma.

KONFIGURACIJA POLITIČNIH ELIT IN DINAMIKA POLITIČNIH PROCESOV

Večina sodobnih raziskovalcev elit pri njihovi opredelitvi izpostavlja strukturni vidik, saj je v sodobnih družbah večina resursov v posesti različnih interesnih organizacij. Tako opredeljujejo elito kot "tiste posameznike, ki so na podlagi svojih strateških pozicij v različnih pomembnih organizacijah zmožni stalno in bistveno vplivati na nacionalno politiko" (Field et al., 1990, 152) oz. ki "na podlagi aktivne kontrole nad družbenimi resursi posedujejo veliko družbeno moč" (Etzioni – Halevy, 1993, 94). Tisto, kar je značilno za elito, je torej njena strukturna umeščenost na ključne družbene pozicije, iz katerih izhaja njihova moč. Vendar pa za vzdrževanje svojega položaja elita potrebuje določeno znanje in sposobnosti.

Med različnimi segmenti elite je politična elita zagotovo tista, ki ima najpomembnejšo vlogo pri oblikovanju in kontroliranju družbenih institucij, kar v še po-

sebni meri velja za obdobja intenzivnih družbenih sprememb (Kaminski in Kurczewska, 1994, 136). Politični oz. oblastni eliti večina teoretikov elit vse od Pareta naprej namenja največ pozornosti. Nanjo se v prvi vrsti nanaša kriterij posedovanja moči, čeprav je, kot rečeno, pomembno tudi posedovanje ustreznih sposobnosti in vrlin. Bottomore (1993, 7) uporablja za označevanje ključnih političnih akterjev pojem politični razred (sicer sposojen od Gaetana Mosce), ki se nanaša na "vse skupine, ki posedujejo politično moč ali vpliv in so direktno vključene v boj za politični primat v družbi". V politični razred pa štejemo poleg vladajoče elite, ki jo sestavljajo nosilci dejanske politične moči (se pravi nosilci oblastnih pozicij), še t. i. protielite, tj. vodstva tistih političnih strank, ki nimajo dostopa do oblastnih pozicij, ter zastopnike različnih družbenih interesov (npr. voditelje sindikatov in organizacij delodajalcev) in politično angažirane intelektualce.

Položaj in vloga elit sta v kompleksnem razmerju do družbeno-zgodovinskega konteksta, v katerem le-te delujejo. Karakter elit in njihova družbena pozicija pa sta odvisna od kulturno zgodovinskih okoliščin, predvsem v smislu odnosa do pretekle institucionalne strukture ter njihovih razmerij do ostalih družbenih skupin (Eisenstadt, 1973, 34). Po drugi strani elite niso samo objekt, ampak so tudi subjekt oz. nosilec družbenih procesov, saj imajo v določenih okoliščinah ključen vpliv na strukturo in delovanje družbenih institucij. To velja predvsem za razmere korenitih sprememb institucionalne zgradbe in principov delovanja družbe. V takih razmerah so politične elite kot glavni politični akter sicer izpostavljene negotovostim nejasno definiranega političnega prostora, zato pa so v večjem obsegu (glede na stabilne demokracije) vključene v njegovo definiranje (Cotta, 1996, 70).

Konfiguracija elite in dinamika odnosov med različnimi elitnimi frakcijami pomembno vplivata na naravo političnega režima, predvsem na možnost stabilizacije demokracije. Tako Higley in sodelavci poudarjajo pomen odnosov med različnimi frakcijami elite, od katerih naj bi bil v veliki meri odvisen tudi karakter politične ureditve. V eni od svojih klasifikacij tako razlikujejo tipe političnih elit na osnovi dveh dejavnikov: integriranosti in diferenciranosti elit (Higley et al., 1998, 3–5). Integriranost elit je opredeljena na osnovi dveh dimenzij: normativne (skupne vrednote) in interakcijske (medsebojna komunikacija). Diferenciranost elit ima prav tako dve dimenziji: horizontalno, ki se nanaša na socialno heterogenost, organizacijsko raznolikost in avtonomijo; in vertikalno, ki se nanaša na samostojnost elit nasproti pritiskom množic na eni strani in nadnacionalnih akterjev na drugi strani. Glede na stopnjo integriranosti in diferenciranosti elit razlikujejo idealnotipsko med štirimi vrstami elit: konsenzualno elito (za katero sta značilni tako visoka stopnja enotnosti kot tudi visoka stopnja diferenciranosti), ideokratsko elito (visoka stopnja enotnosti in nizka stopnja diferenciranosti), fragmentirano elito

(nizka stopnja enotnosti in visoka stopnja diferenciranosti) in razcepljeno elito (nizka stopnja enotnosti in nizka stopnja diferenciranosti). Očitno je, da je samo konsenzualni tip elitne konfiguracije kompatibilen s sistemom stabilne poliarhične demokracije. V razmerah, ko med ključnimi političnimi akterji ni ustrezne stopnje konsenza, ne more priti do oblikovanja politične stabilnosti, zato tovrstne režime praviloma zaznamujejo politični pretresi in prevrati ter pogosta uporaba nasilja v spopadih med sprtimi političnimi frakcijami (kar se najbolj drastično izraža v primerih državljskih vojn). V razmerah ideološke poenotenosti politične elite imamo sicer opraviti s stabilnostjo režima, vendar ne moremo govoriti o političnem pluralizmu in reprezentaciji (čeprav institucije političnega predstavništva, kot so volitve, parlament itd., pogosto obstajajo), saj vse ključne pozicije v družbi obvladuje dominantna politična frakcija.

Konfiguracija elit je povezana z dinamiko menjav znotraj nje, se pravi z načinom rekrutacije na elitne položaje in razmerji med različnimi frakcijami elite. Higley in Lengley (2000, 4–6) opredelita štiri vzorce menjav oz. cirkulacije elit, ki se razlikujejo med seboj glede na obseg (število pozicij, ki so podvržene menjavam, in korenitost teh menjav²) in način (hitrost in /ne/nasilnost) sprememb. To so: klasična cirkulacija (classic circulation), kjer gre za obsežne in korenite, a mirne in postopne spremembe; reprodukcija (reproduction circulation) – mirne in postopne, a majhne po obsegu in globini; zamenjava (replacement circulation) – korenite, obsežne ter nagle in nasilne; in kvazi-zamenjava (quasi-replacement circulation) – nagle in nasilne, a majhne po obsegu in globini. Pri tem je le klasična cirkulacija tista, ki lahko privede do oblikovanja konsenzualnega tipa elite in s tem do konsolidacije demokracije, medtem ko vodijo ostali vzorci menjav do takšne konfiguracije elit, ki ne predstavlja osnove za uspešen demokratični razvoj (reprodukcija ustreza fragmentirani eliti in šibki oz. nekonsolidirani demokraciji, zamenjava ideokratski eliti in totalitarizmu oz. posttotalitarizmu režimu,³ kvazi-zamenjava pa razcepljeni eliti in avtoritarnemu režimu).

Konfiguracija nacionalne elite, ki pomeni relativni položaj različnih elitnih krogov v smislu medsebojnih razmerij moči (Dogan, 2003, 1), se od dežele do dežele

precej razlikuje, kar velja tudi za razmerje med cirkulacijo in reprodukcijo elit, ki se nanaša na tempo in obseg menjav na oblasti. To velja tudi za nekdanje komunistične dežele, kar potrjujejo rezultati različnih empiričnih raziskav.⁴ Glede na te podatke lahko rečemo, da je situacija na Madžarskem, na Poljskem, na Češkem in v baltskih državah bližja principu cirkulacije na elitnih položajih, medtem ko denimo v Rusiji prevladuje reprodukcijski princip, kateremu je bližje tudi stanje v Sloveniji.⁵ Vendar se je v Sloveniji situacija glede tega po zadnjih parlamentarnih volitvah do neke mere spremenila. Tako danes za večino novih članic EU lahko rečemo, da so kljub vsem slabostim in težavam, ki obremenjujejo njihovo politično življenje, uspele vzpostaviti takšen sistem, ki zagotavlja temeljni demokratični nadzor in tako onemogoča večje zlorabe politične moči ali celo ponovno vrnitev avtoritarizma.

Ob poudarjanju konsenzualnosti elit kot pogoja demokratične stabilnosti je potrebno pripomniti, da se tudi konsenz in kvazi-solidarnost med političnimi elitami lahko izrodi v klientelizem in pomanjkanje odgovornosti elit za nacionalni razvoj – v smislu zagotavljanja sistemskih pogojev, ki določeni družbi omogočajo uspešno eksistenco v globalnem svetu. O tem pričajo celo nekateri primeri iz razvitih zahodnih demokracij. Tako je za uspešno delovanje demokracije nujno ravnovesje med konsenzom in kompeticijo ter med reprodukcijo elit, ki zagotavlja določeno stopnjo stabilnosti in predvidljivosti, in cirkulacijo elit, ki predstavlja dejavnik sprememb in inovativnosti, pomeni pa tudi dejavnik političnega nadzora nad vsakokratno oblastjo.

MEDIJSKI PROSTOR KOT PROSTOR ARTIKULACIJE DRUŽBENEGA IN POLITIČNEGA PLURALIZMA

Pogoj za razvoj političnega pluralizma, ki prestavlja osnovo demokracije, je obstoj družbenega pluralizma. Ta se nanaša na določeno družbeno dinamičnost v smislu množstva organiziranih skupin z različnih področij družbenega življenja in pestrosti njihovih organizacijskih oblik. To je povezano z dejavnikoma, kot sta ekonomska razvitost in kulturni pluralizem, katerih posledica je kompleksnejša družbena struktura in s tem večja raznolikost družbenih interesov. Vendar pa je za

2 Gre za to, kako 'novi' so ljudje, ki zamenjajo stare nosilce elitnih pozicij, se pravi, kolikšen preskok na družbeni lestvici so izvedli ob prehodu v elito.

3 O značilnosti posttotalitarnega režima glej Linz, Stepan, 1996; Rose, 1999).

4 V tem smislu velja še posebej omeniti obsežno mednarodno komparativno študijo o nacionalnih elitah, ki je bila opravljena v nekaterih državah postsocialistične tranzicije v letih 1990–94 (bila je del projekta *Social Stratification in Eastern Europe*). V okviru te raziskave je bilo opravljenih okoli 40000 intervjujev, in sicer z nosilci nomenklaturnih pozicij v letu 1988 ter s pripadniki novih političnih, ekonomskih in kulturnih elit v letu 1993; poleg tega pa v vsaki državi še s primerjalnim vzorcem naključno izbranih predstavnikov celotne populacije. Ob koncu leta 1993 so bili dostopni podatki za Poljsko, Madžarsko in Rusijo. Poleg tega so bile raziskave nacionalnega profila elite opravljene še na Češkem, v baltskih državah in v Sloveniji.

5 Za primerjalne podatke o stopnji reprodukcije/cirkulacije elit na Madžarskem in na Poljskem glej Szelenyi in Szelenyi, 1995. Za Poljsko glej Wasilewski, 1999. Za baltske države glej Steen, 1997. Za Češko glej Srubar, 1998; Mahonin, Tuček, 2000. Za Slovenijo glej Kramberger, 1998; Igljič, Rus, 2000.

politično demokratizacijo potrebna njuna akcijska 'nadirgradnja', se pravi obstoj raznolikih akterjev, ki zastopajo omenjene interese.

Rečemo lahko, da je za vzpostavitev stabilne demokracije pomemben samoorganizacijski potencial družbe, se pravi sposobnost njenih posameznikov in skupin, da na organiziran način delujejo v javnosti. To nas privede do koncepta civilne družbe. Gre za še enega od pogosto uporabljanih, a različno pojmovanih konceptov politične teorije. Na tem mestu nam ne gre za neko poglobljeno konceptualizacijo civilne družbe, ampak nas zanima predvsem demokratični potencial, ki izhaja iz določenega načina organiziranosti družbe – in vloge medijev pri aktivaciji tega potenciala.

Kot pravi Diamond (1999, 221), predstavlja civilna družba "sfero organiziranega družbenega življenja, ki je odprta, prostovoljna, samodelujoča, avtonomna nasproti državi, ki se (vsaj do neke mere) vzdržuje za lastnimi resursi in ki deluje v okviru pravnega reda oz. sklopa skupnih pravil. Gre torej za področje, ki se – splošno rečeno – nahaja med sfero posameznikovega zasebnega ali družinskega življenja in ekonomske produkcije na eni ter med sfero države in njenih institucij na drugi strani oz. ki – kot meni Barber (2000) – predstavlja posredniško področje med oblastjo in trgom. V civilnodružbeno sfero tako sodijo formalne in neformalne organizacije, ki zastopajo množico najrazličnejših interesov, lociranih na različnih področjih človekovega delovanja (vanjo pa ne sodijo ekonomske organizacije, namenjene pridobivanju profita). Pri tem lahko govorimo o individualni oz. zasebni in o javni oz. asociacijski komponenti civilne družbe (Cohen, Arato, 1992, 22). Na eni strani gre namreč za skupine, namenjene zadovoljevanju pretežno privatnih potreb (rekreacija, zabava), na drugi strani pa za organizacije, pri katerih gre za delovanje v javni sferi v funkciji izražanja določenih kolektivnih interesov, emocij in vrednot ter zasledovanja določenih skupnih ciljev.⁶ V ta kontekst sodijo tudi organizacije, katerih delovanje je implicitno ali eksplicitno politično opredeljeno, bodisi v motivih bodisi v posledicah. Civilnodružbeno sfero lahko v jeziku systemske teorije poimenujemo kot asociacijski podsistem družbe, ki tvori nekakšno okolje funkcionalno

specializiranih družbenih področij in omogoča prevajanje "parcialnih" pogledov in interesov v sfero javnosti.⁷

Pri odnosih med politično relevantnimi akterji (pri tem so mišljeni tako različni segmenti elite kot tudi druge družbene skupine) tako ne moremo mimo koncepta javne sfere.⁸ Gre za prostor komunikacijskih procesov med različnimi (tudi politično angažiranimi) akterji, ki omogočajo družbeno refleksijo (Pinter, 2005); prostor, ki na kompleksen način povezuje območje zasebne avtonomije s sistemom politične oblasti v različnih oblikah družbenega komuniciranja (Habermas, 1989). Bistvo t. i. civilnodružbenega angažmaja je prav v javnem udeleževanju v smislu izražanja stališč in sodelovanja pri reševanju problemov, ki so za določenega akterja relevantni. Enega od ključnih elementov demokratičnosti predstavlja svoboda komuniciranja, ki omogoča prost pretok informacij v obliki idej, mnenj in predlogov, ki zadevajo celoten spekter področij in vidikov družbenega življenja. Kot pravi Pinter (2005, 18), je javna sfera "podobno funkcionalna za demokratično organizirane skupnosti, kot so institucije državne oblasti in območje ekonomske svobode oz. trga". V demokratični ureditvi naj bi namreč politično delovanje temeljilo na argumentiranem in civiliziranem dialogu med akterji političnega procesa (Rawls, 1971; Habermas, 1984), kar je nujna osnova za vodenje 'deliberativne politike' (Habermas, 2001).

Problematika javnosti je tesno povezana z vprašanjem strukturiranosti in delovanja sredstev javnega obveščanja, se pravi medijev. Mediji predstavljajo mehanizem družbene komunikacije med akterji z različnih družbenih področij, pri čemer je še posebej pomembna njihova vloga mediatorja med državljani oz. civilno družbo na eni strani in oblastno-političnimi strukturami in njihovimi nosilci na drugi strani. Poleg funkcije izmenjave informacij, katere namen je izobraževanje tako državljanov kot tudi nosilcev oblasti, je pomembna njihova funkcija nadzora nad oblastno elito. Pri tem služijo po eni strani kot sredstvo prezentacije stališč, idej, kritik in predlogov, oblikovanih v sferi civilne družbe, po drugi pa te sami producirajo, s čimer nastopajo v vlogi kreatorja javnega mnenja. Tako lahko rečemo, da medijske institucije – časopisi, radijske in televizijske hiše – in njihovi protagonisti – uredniki, novinarji in publicisti – po-

6 Področja interesov, ki jih izražajo, so zelo različna. Tako imamo organizacije, ustanovljene za zastopanje različnih funkcionalnih in poklicnih interesov (razne stanovske skupine in poklicna društva, združenja delodajalcev, sindikati), izobraževalne in kulturne organizacije (razne neformalne oblike izobraževanja, kulturno-umetniška društva), asociacije, namenjene socialnim dejavnostim (skupine za samopomoč in pomoč različnim ogroženim skupinam – ostarelim, brezdomcem, beguncem itd.), lokalne iniciative (denimo različne organizacije, ki imajo na skrbi razvoj lokalne skupnosti), organizacije za zadovoljevanje duhovnih potreb (predvsem verske organizacije) in organizacije, usmerjene v uresničitev različnih javnih oz. občnih ciljev (okoljevarstvene in mirovne organizacije, skupine za izboljšanje delovanja državnih institucij itd.).

7 Asociacijski podsistem uravnava različni mediji oz. principi funkcioniranja. Med njimi so najpomembnejši interes, vpliv in solidarnost (Makarovič, 1997).

8 Pri tem nekateri teoretiki razlikujejo med pojmom javne sfere in javnosti. Pri tem je prva razumljena kot prostor soočanja različnih družbenih interesov, v katerem se manifestira družbena raznolikost; medtem kot je slednja razumljena kot družbeni akter, pogosto v smislu sile, ki ima emancipatorični potencial in ki deluje v smeri demokratizacije (več o tem glej Pinter, 2005). Pričujoči članek se ukvarja predvsem s fenomenom javne sfere kot izraza pluralnosti sodobne družbe.

sredno, a pogosto zelo pomembno vplivajo na potek in rezultate političnega procesa, s čimer nastopajo kot element političnega prostora. Če se vrnemo k vprašanju nadzora: tako lahko denimo članek, v katerem so razkrite nepravilnosti ali celo nezakovitosti v delovanju določenega državnega organa, sproži postopek ugotavljanja odgovornosti in posledično sankcioniranja odgovornih. Od tod pogosto označevanje medijev kot četrte veje oblasti, v kateri nastopajo od oblasti neodvisni medijski akterji, ki "utelešajo javno mnenje in od tod črpajo moč, da nadzorujejo preostale veje oblasti" (Splichal, 2005, 13).

Kljub temu da se zmožnosti medijev za konstruiranje zavesti ljudi pogosto precenjuje, pa njihovega vpliva na stališča ljudi (tudi ali predvsem v odnosu do politike) ni mogoče zanemariti. Zato lahko rečemo, da sta od načina delovanja medijskega prostora v veliki meri odvisni družbena in politična dinamika. S stališča razvoja demokracije namreč ni pomembna samo svoboda izražanja posameznikov in skupin, ampak tudi možnost, da so njihova stališča prezentirana v javnosti na celovit in korekten način. In da nobeni nazori niso *a priori* privilegirani. V primeru medijske dominacije določene politične, ideološke ali interesne opcije (praviloma tiste, ki poseduje tudi ostale pozicije družbene moči) pride do zanikanja enega od temeljnih demokratičnih postulatov, tj. enakopravnosti političnega tekmovanja, saj različne politične alternative nimajo možnosti primerne artikulacije. Posledica tega je lahko umetno povzročeno neravnovesje političnega prostora v smislu, da si določena politična struja pridobi večjo moč in vpliv, ki je legitimna podpora, ki jo uživa med volivci. V primeru sprege (finančne, kadrovske, ideološke) z oblastno elito (in ostalimi elitami, denimo gospodarsko) mediji ne opravljajo svoje vloge kritikov oblasti, s čimer je okrnjen drugi temeljni postulat demokracije – nadzor nad oblastjo. Zato je brez avtonomnega in pluralnega medijskega prostora, ki bi omogočil izražanje široke palete stališč, oblikovanih na podlagi različnih idejno-nazorskih in vrednotnih orientacij, in kjer bi različne družbene skupine imele možnost do svojega 'glasu', demokratičnost političnega življenja resno okrnjena.

Demokracija torej zahteva ne le svobodo, ampak tudi enakopravnost izražanja. Tu pride do izraza pomen medijskega pluralizma. Čeprav nekatere študije ponujajo mešane rezultate glede povezanosti med demokracijo in medijskim pluralizmom (Woods, 2007), pa ni mogoče zanikati, da se politično življenje demokratične družbe, ki je po svoji naravi pluralna, tj. sestavljena iz medsebojno različnih internih in nazorskih skupin, lahko kvalitetno razvija le ob razvejanem in diverzificiranem medijskem prostoru, sestavljenem iz organizacij (časopisnih, radijskih in televizijskih hiš), ki so dovezetne

za stališča različnih idejno-nazorskih orientacij. Seveda takšnih, ki sodijo v okvir ustavne ureditve, se pravi da pristajajo na temeljne postulate sodobne in demokratične družbe. (V ta okvir seveda ne sodijo stališča, ki spodkopavajo demokratično ureditev, propagirajo katero od avtoritarnih ideologij ali sejejo sovraštvo med ljudmi na etnični, rasni, religiozni ali ideološki osnovi.)

Dejstvo je, da v sodobni kompleksni družbi posamezniki in skupine ne morejo posredovati sodržavljanom svojih stališč, pogledov, idej, itd. na neposreden način (razen zelo majhnemu številu), ampak za to potrebujejo posrednike. To vlogo opravljajo množični mediji. Ti posredujejo interpretacije o dogodkih in akterjih, kar velja tudi za politične dogodke in akterje. Na ta način dobijo državljani določeno predstavo o dogajanju v politiki in družbi. Seveda pa vsak medij posreduje svojo interpretacijo dogajanja, v skladu z vrednotnimi in ideološkimi orientacijami njegovih nosilcev (novinarjev, urednikov ...). V tem smislu objektivnost kot takšna ne obstaja. Obstajajo sicer razlike v profesionalnosti medijskih akterjev. Tako v uglednih medijih z dolgoletno tradicijo obstajajo visoki standardi profesionalnosti novinarskega dela, kjer je podajanje dejstev in informacij strogo ločeno od njihovega komentiranja, pri čemer slednje pretežno temelji bolj na racionalnih argumentih kot na predsodkih. Vseeno se določeni stopnji pristranosti noben medijski ustvarjalec ne more izogniti.

V tem smislu je pomembno, da imajo državljani možnost pridobiti politične informacije iz različnih virov. Le na ta način si lahko ustvarijo relativno celovito in veljavno sliko stanja. Gre torej za pluralnost, ki je poleg profesionalnosti in nepristranskosti (v smislu odsotnosti namernega zavajanja in potvarjanja dejstev) bistvena za to, da lahko mediji opravljajo svojo demokratično vlogo.

Samo dejstvo, da je posamezen medij nazorsko ali politično opredeljen, načeloma ni problematično. Večina uglednih medijev v etabliranih demokracijah (v evropskem prostoru velja to predvsem za časopise) ima oblikovan prepoznaven nazorski in ideološki profil (konzervativen, liberalen, socialdemokratski).⁹ Važno je, da je medijski prostor kot celota vsaj relativno uravnotežen (se pravi sestavljen iz medijev različnih nazorskih orientacij, ki so po svojem 'dosegu' vsaj približno enakovredni), tako da se posamezno družbeno vprašanje osvetli iz različnih zornih kotov.

MEDIJSKA PLURALNOST IN NJENE POLITIČNE IMPLIKACIJE – PRIMER SLOVENIJE

Politični prostor v postkomunistični Sloveniji je bil tradicionalno zaznamovan z bipolarno delitvijo na tabor

9 V večini evropskih držav obstajata vsaj po en večji levo in desno orientiran dnevnik. Tako imamo npr. v Avstriji (desni) Die Presse in (levi) Der Standard, v Nemčiji (desni) Die Welt in (levi) Frankfurter Rundschau, v Franciji (desni) Le Figaro in (levi) Liberation, v V. Britaniji (desni) The Times in (levi) The Guardian itd.

t. i. levo-liberalnih strank in t. i. pomladnih strank,¹⁰ kar se javnosti ponavadi označuje z 'levico' in t. i. 'desnico'.¹¹ To se v splošnem pokriva z delitvijo na 'stare' in 'nove' stranke, tj. stranke naslednice nekdanjih družbenopolitičnih organizacij, nastale v procesu demokratizacije.¹²

Ta razvoj je bil opredeljen z dominacijo levoliberalnega tabora, kjer je igrala odločilno vlogo LDS. Ta stranka je bila na čelu slovenske oblasti večino posamosvojitvenega obdobja. Šlo je torej za relativno šibko stopnjo menjav političnih elit oz. njihovo visoko reprodukcijo – višjo kot v primerljivih državah vzhodno-srednje Evrope (Adam, Tomšič, 2000; 2002). Premoč tega tabora je bolj kot iz njegove legitimne moči v smislu volilne podpore državljanov (ta je bila večino časa relativno izenačeno – izjema so bile volitve 2000, kjer je 'levica' močno zmagala) izhajala iz njegovih močnih povezav z različnimi strateškimi skupinami z različnimi pomembnimi resursi (Adam, 1999; Tomšič, 2000; 2006). In med temi strateškimi skupinami so po mnenju mnogih igrali zelo pomembno vlogo mediji, ki so (bili) izrazito prevladujoče naklonjeni temu taboru. To je vsaj do določene mere mogoče pojasniti z že omenjeno reprodukcijo elit, tudi na medijskem področju; kar je povezano s prevlado stališč, ki sodijo v repertoar ideološke levice, in večinsko levičarsko identifikacijo medijskih ustvarjalcev (Lah, 2004).

Problematika medijskega pluralizma je bila v Sloveniji deležna precej majhnega raziskovalnega zanimanja znanstvenih krogov. To je presenetljivo glede na sicer dokaj razvito in produktivno znanstveno-raziskovalno delo na področjih medijev in komuniciranja. Še posebej presenetljivo pa je dejstvo, da v slovenski

javnosti in politiki že vsaj zadnjih deset let potekajo dokaj intenzivne polemike o (ne)uravnoteženosti slovenskega medijskega prostora in pomenu le-tega za razmerja med političnimi akterji in nasploh za stanje slovenske demokracije. Pri tem gre pogosto za diametralno nasprotna stališča: na eni strani za benevolentne ocene, da je stanje v medijih dobro oz. vsaj zadovoljivo in da ne predstavlja problemov za delovanje demokracije, na drugi strani za kritična stališča, ki slovenski medijski prostor ocenjujejo kot nepluralen, pristranski in naklonjen slovenski politični levici, kar naj bi v preteklosti oviralo enakopravno politično tekmovalstvo.

Prva večja raziskava medijskega prostora z vidika njegove pluralnosti, prevladujočih vrednotnih obrazcev in povezanosti s politiko je bila opravljena s strani skupine raziskovalcev Zavoda za oživitev civilne družbe.¹³ Avtorji so prišli do sklepa, da je medijski prostor v svojih političnih in ideoloških preferencah izrazito enostranski, tj. da podpira t. i. tranzicijsko levico, se pravi politične stranke in skupine, ki so naslednice nekdanjih družbenopolitičnih organizacij, predvsem stranki LDS in ZLDS (sedaj SD). Ta politična opcija, ki po mnenju avtorjev predstavlja kontinuiteto s prejšnjim režimom, saj zastopa interese nekdanje družbene elite, se naj bi ohranjala na oblasti prav zaradi izrazite naklonjenosti, ki jo uživa s strani najpomembnejših sredstev množičnega obveščanja. Ta namreč s svojih poročanjem in interpretiranjem 'konstruirajo' realnost tako, da ustvarjajo predstave in promovirajo stališča in vrednote, ki so v skladu z interesi omenjene politične opcije (Aplenc in Jerovšek, 2002).

Rezultati te analize so povzročili precej burne reakcije v javnosti, kar je bilo pričakovano glede na dej-

10 V prvega sodita SD in LDS, v slednjega pa SDS, SLS in NSi.

11 Pri tem je nujno potrebno omeniti, da je to označevanje v marsičem problematično, saj se ne ujema z evropskim pojmovanjem 'levice' in 'desnice'. Ta delitev je v določeni meri upravičena v smislu kulturnega razločevanja, saj t. i. 'desne' stranke bolj poudarjajo pomen tradicije in imajo bolj naklonjen odnos do religije in cerkve, medtem ko so 'leve' stranke (vsaj deklarativno) bolj naklonjene raznim kulturnim manjšinam in imajo skeptičen odnos do religije (predvsem katoliške). V ekonomskem smislu pa je bila ta delitev dolgo časa paradoksalna, saj je 'levica' uživala prevladujočo podporo centrov ekonomske moči, medtem ko je velik del tistih, ki so se imeli za družbeno deprivilegirane, podpiral t. i. desnico. Situacija se je nekoliko spremenila (lahko bi rekli, da se je v normalizirala v smislu evropske primerljivosti) po zadnjih parlamentarnih volitvah, saj je nova desnosredinska vlada napovedala obsežne socialno-ekonomske reforme, ki naj bi šle v smer večje deregulacije ekonomije in družbe, medtem ko je velik del t. i. levice temu nasprotoval. Natančno opredelitev ideološkega profila slovenskih strank otežujejo tudi precejšnje spremenljivosti strankarskega prostora, ki se odraža tudi v profilu posameznih strank (kar nam kaže dogajanje v dolga leta vladajoči LDS).

12 Ta delitev je v formalnem smislu sicer upravičena, saj se nanaša na strukturni izvor posameznih strank. Stranke, ki so nastale iz nekdanjih režimskih organizacij, so namreč podedovale mnoge resurse, npr. vzpostavljeno organizacijsko strukturo in aparat ter materialna sredstva (npr. prostori); še pomembnejši pa so t. i. neformalni resursi, kot so večje število osebnih kontaktov in poznanstev s ključnimi ljudmi na različnih družbenih področjih, dostop do informacij in tudi do kapitala, kar naj bi bila največja prednost 'stare' politične elite. Vendar pa je po drugi strani težko strogo ločiti med 'starimi' in 'novimi' političnimi silami v smislu ekonomske in politične vezanosti na bivši režim, saj vse politične stranke formalno pristajajo na sistem parlamentarne demokracije in tržnega gospodarstva. Poleg tega pa velja omeniti, da člani nekdanje komunistične partije niso zbrani le v 'strankah kontinuitete', ampak jih najdemo tudi v 'novih' strankah, kar nekako 'razprši' partijsko dedščino – čeprav po drugi strani o 'bivših komunistih' ni mogoče govoriti na splošno, saj je bilo njihovo delovanje pod bivšim režimom zelo različno.

13 Njihove ugotovitve so objavljene leta 2002 v reviji Dignitas kot posebna tematska številka (št. 13/14) s pomenljivim naslovom *Medijska konstrukcija realnosti*, katere urednika sta Andrej Aplenc in Janez Jerovšek. Gre za zbir dvaindvajsetih prispevkov avtorjev različnih profesionalnih profilov, ki je razdeljen v pet tematskih sklopov: prvi obravnava problem medijskega monopola kot sredstva za vzdrževanje politične in družbene hegemonije, drugi se ukvarja z oblikovanjem javnega mnenja, tretji z medijskimi diskreditacijami, četrty z raziskavami javnega mnenja, peti pa se ukvarja z vprašanjem poslanstva slovenskih medijev.

stvo, da so bili predmet dokaj ostre kritike prav najpomembnejši slovenski mediji. Avtorjem se je očitalo politično pristranskost, kar se je dokazovalo s tem, da gre večinoma za ljudi, ki so blizu politični desnici, zato naj bi njihove ugotovitve bolj kot na znanstveni metodi temeljile na političnih stališčih in predsodkih. Nekateri so jim očitali tudi pomanjkljivo metodološko znanje in premajhne raziskovalne izkušnje. Kljub upravičenosti določenih očitkov (metodološke pomanjkljivosti, pretirano vnašanje vrednotnih sodb) pa je omenjena raziskava vendarle uspela detektirati nekatere izmed najbolj problematičnih momentov slovenskega medijskega prostora, ki imajo velik pomen za razvoj odprte in demokratične družbe.

Bolj sistematična, celovita in metodološko dodelana raziskava medijskega pluralizma je bila opravljena leta 2006 s strani sodelavcev Inštituta za strateške in razvojne analize.¹⁴ Cilj raziskave je bil "odgovoriti na vprašanje, ali v Sloveniji obstaja ustrezna stopnja medijskega pluralizma, kakšne vrste je ta pluralizem, kje so deficitni in kako to vpliva na družbeno klimo in demokratično politično kulturo" (Adam et al., 2006, 2). Raziskovalno delo je vsebovalo tako kvantitativni kot kvalitativni metodološki pristop. Prvi je bil uporabljen pri analizi vsebine štirih dnevnikov z vidika odnosa do vlade in njenih reform, drugi pa pri študiji primera kolumen v časopisu Dnevnik, tj. idejno-nazorske usmeritve njihovih sporočil.

Ta raziskava je bila opravljena v času po zadnjih parlamentarnih volitvah, na katerih je zmagala t. i. pomladna opcija. To je pomenilo določene premike glede strukture in razmerij moči in vpliva na različnih področjih – tudi na področju medijev. Prišlo je do spremembe zakona o javni radioteleviziji – kar so spremljale burne polemike in močna nasprotovanja, izveden je bil celo referendum (sicer neuspešno za predlagatelje). Napovedovala se je ustanovitev posebnega sklada, katerega namen je bil po mnenju predlagateljev ustvariti bolj diferzificiran medijski prostor predvsem v smislu večje nazorske pluralnosti, medtem ko so nasprotniki predloga videli v njem poskus političnega preurejanja/podrejanja medijskega prostora.

Avtorji raziskave so prišli do ugotovitve, da kljub solidni strukturni razvitosti medijskega prostora obstaja precejšen deficit v smislu pomanjkljive mnenjske in nazorske diferenciacije in raznovrstnosti, kar pomeni tudi izrazito neenakomerno naklonjenost posameznim političnim opcijam.¹⁵ Ta deficit je po njihovem mnenju

gradualističnega modela slovenske tranzicije, opredeljenega s postopnimi spremembami in visoko stopnjo reprodukcije elit, saj ta model "enostavno ni potreboval nazorsko konkurenčnih medijev, tako da se ti niso 'spontano' izkristalizirali kot posledica družbenih konfliktov in pluralne javne sfere" (Adam et al., 2006, 29). Ne moremo sicer govoriti o odsotnosti nazorskega pluralizma v medijih, saj obstajajo (in so ves čas obstajali) tudi pogledi, ki se ne vklaplajo v 'glavni tok', kar pomeni, da zagovarjajo bolj konzervativne vrednote in podpirajo t. i. pomladno opcijo. Vendar so kljub temu v izraziti manjšini, tako da o pravem nazorskem ravnotežju ne moremo govoriti.

Pri omenjeni raziskavi gre za preliminarno analizo oz. sondažo nazorskega in profesionalnega profila slovenskih (tiskanih) medijev, katere namen je predvsem spodbuditi razpravo o tej zelo občutljivi problematiki, o kateri obstajajo zelo različna mnenja. Vseeno pa lahko na slovenskem primeru ugotovimo, da obstaja precejšnja vzajemna povezanost med dinamiko političnih sprememb in konfiguracijo politične elite na eni strani in ustrojem medijskega prostora na drugi strani.

SKLEP

Demokracija je sistem, katerega bistvena opredeljujoča značilnost je odprtost političnega procesa. Tisto, kar je trdno in gotovo, so mehanizmi politične selekcije, tj. pravila in postopki, na podlagi katerih poteka politično tekmovanje, ki morajo biti javni in transparentni; medtem ko je rezultat tega tekmovanja, ki se manifestira na ponavljajočih se volitvah, vsaj v načelnem smislu vselej negotov, kar pomeni, da omogoča kontinuirano cirkulacijo političnih elit na oblastnih položajih. Ta cirkulacija je tako na eni strani izraz politične odprtosti, po drugi strani na njeno zagotovilo, saj oblastnikom onemogoča (ali pa vsaj močno otežuje) prisvojitve države in uporabo/zlorabo njenih vzvodov za nelegitimne namene.

Vendar za to, da se politični proces odvija na inkluziven način, tj. ob enakopravnem sodelovanju in vključenosti različnih akterjev, ne zadostujejo zgolj korektni oz. nediskriminatorni postopki, ki predstavljajo institucionalni okvir političnega tekmovanja (čeprav so ti zelo pomembni). Potrebni so tudi družbeni pogoji za obstoj kvalitetnega tekmovanja in realnih političnih alternativ. In med temi pogoji nikakor ni mogoče iti mimo medijskega prostora kot institucionalizirane kom-

14 Gre za raziskavo z naslovom *Stanje medijskega pluralizma v Sloveniji*, ki je bila leta 2006 opravljena za potrebe Ministrstva za kulturo. Raziskovalno delo na tem področju se nadaljuje v okviru ciljno-raziskovalnega projekta *Vrednotna in nazorska usmerjenost slovenskih tiskanih medijev*.

15 Analiza vsebine prispevkov kaže na precej odklonilen odnos do trenutno vladajoče opcije in precej močnejšo zastopnost idej in stališč, ki sodijo na območje slovenske tranzicijske levice. Tako je med analiziranimi prispevki izrazito več takšnih, ki so do ('desne') vlade negativno nastrojeni, kot pa takšnih, ki so ji naklonjeni; med analiziranimi kolumnami pa je bistveno več takšnih, ki bi jih lahko opredelili za 'levo' usmerjene (Adam et al., 2005).

ponente javne sfere. Brez njegove odprtosti in nazorske diverzificiranosti določeni akterji težko promovirajo svoja legitimna stališča, kar jih postavlja v neenakopraven položaj nasproti tekmečem, ki imajo 'medijsko zaslombo'. Na ta način strukturiranost medijskega prostora vpliva na politično dinamiko.¹⁶ Čeprav v slovenskem primeru ne moremo reči, da je bila šibka pluralnost medijskega prostora glavni ali celo izključni razlog dominantnega položaja določene politične opcije, pa je vseeno prispevala svoj delež k temu.

Seveda medijskega pluralizma ni mogoče uvajati na dirigističen način, preko direktnih političnih posegov. To je mogoče doseči edino s pomočjo t. i. mehanizmov kontekstualnega usmerjanja, tj. vzpodbud za razvoj novih medijev, negovanja nazorske in siceršnje raznovrstnosti in zagotavljanja visokih standardov profesionalne odličnosti ter z umikom državnih in paradržavnih igralcev iz lastniške strukture podjetij, kar je glavno zagotovilo za njihovo neodvisnost od vsakokratne oblasti.

MEDIA PLURALISM AND DYNAMICS OF POLITICAL ELITE CHANGE

Matevž TOMŠIČ

University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences, SI-1000 Ljubljana, Kardeljeva ploščad 5
e-mail: matevz.tomsic@fdv.uni-lj.si

SUMMARY

The article deals with the analysis of relationship between the character of the media sphere and political dynamics and the profile of political elite. Media as a framework of social and political communication exert significant influence on development of open and democratic society. Democracy as political system is based on competition between different political actors for support of the citizenry as well as on the balance of power between different political institutions and branches of government. The main thesis of this article is that a certain level of elite circulation, in terms of continuous change on top positions in political space, is necessary for sustained and developed democracy to take place. These changes – or at least the prospect of them – that are related to the existence of feasible alternative to incumbent ruling elite contribute to the maintenance of relative dispersion of power, thus preventing its monopolization by the hand of political group of any kind.

Media pluralism is one of the factors that importantly contributes to this elite circulation. It provides different individual and groups with a chance to present their views, ideas and problem-solutions in public on the equal basis what enables the voters to make an informed political choice. Furthermore, it is important for the citizens to have opportunity to get information from different sources. In this regard, the media space should be composed of media providers that follow diverse political and ideological orientations, thus dealing with particular political and social issue from different angles, in order to perform its democratic function.

The author shows the connection between the structure of media sphere and dynamics of change on power position on the case of post-communist Slovenia. He argues that weak media pluralism, in terms of prevalence of particular ideological orientations in Slovenian media and political affiliation of most opinion-leaders to particular political camp, contributed to long-term dominant position of this camp in Slovenian political space.

Key words: democracy, political elite, pluralism, media space, Slovenia

VIRI IN LITERATURA

Adam, F. (1999): Ambivalentnost in neznosna lahkost tranzicije. V: Grafenauer, N. et al.: Sproščena Slovenija. Ljubljana, Nova revija, 99–113.

Adam, F., Tomšič, M. (2000): Transition Elites: Catalysts of Social Innovation or Rent-Seekers. Družboslovne razprave, XV, 32/33. Ljubljana, 223–245.

Adam, F., Tomšič, M. (2002): Elite (Re)configuration and Politico-economic Performance of Post-socialist Countries. Europe-Asia Studies, 54, 3, 435–454.

Adam, F., Makarovič, M., Tomšič, M., Lah., P. (2006): Nazorski in politični pluralizem v okviru slovenskih tiskanih medijev. Nova revija (Forum), XXV, 293–294, 2–32.

¹⁶ Velja pa tudi obratno. Dolgotrajno vztrajanje določene politične opcije na oblasti ima določene posledice na delovanje medijskega prostora, saj lahko preko različnih kanalov odločanja in resursov, s katerimi država oz. vladajoča politika razpolaga, vpliva na večjo naklonjenost medijev. To še posebej velja za države v tranziciji, ki imajo praviloma šibko demokratično tradicijo ter šibko tradicijo avtonomnega in profesionalnega novinarstva.

- Aplenc, A., Jerovšek, J. (eds.) (2002):** Medijska konstrukcija slovenske realnosti. Dignitas, 13–14. Ljubljana, Nova revija.
- Barber, B. (2000):** Civilna družba: poskusi za oživitev močne demokracije. Nova revija, XIX, 213–214, 252–262.
- Berg - Schlosser, D. (2004):** The Quality of Democracies in Europe as Measured by Current Indicators of Democratisation and Good Governance. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 20, 1, 28–55.
- Bottomore, T. (1993):** Elites and Society. London, Routledge.
- Cohen, J., Arato, A. (1992):** Civil Society and Political Theory. Cambridge, MIT Press.
- Cotta, M. (1996):** Structuring the New Party Systems After the Dictatorship: Coalitions, Alliances, Fusions and Splits During the Transition and Post-transition Period. V: Pridham, G., Lewis, P.: *Stabilizing Fragile Democracies*. London, Routledge, 69–99.
- Diamond, L. (1990):** Three Paradoxes of Democracy. *Journal of Democracy*, 1, 3, 48–60.
- Diamond, L. (1999):** Developing Democracy. Baltimore, Johns Hopkins University Press.
- Eisenstadt, S. N. (1973):** Tradition, Change and Modernity. New York, John Wiley & Sons.
- Etzioni-Halevy, E. (1993):** The Elite Connection: Problems and Potential of Western Societies. Cambridge, Polity Press.
- Field, G. L., Higley, J., Burton, M. G. (1990):** A New Elite Framework for Political Sociology. *Cahiers Vilfredo Pareto*, 28, 88, 149–181.
- Habermas, J. (1984):** The theory of communicative action. Boston, Beacon Press.
- Habermas, J. (1989):** Strukturne spremembe javnosti. Ljubljana, ISH.
- Habermas, J. (2001):** Trije normativni modeli demokracije. V: Šumič – Riha, J.: *Pravo in politika*. Ljubljana, Liberalna akademija, 75–99.
- Held, D., Koenig - Archibugi, M. (2004):** Introduction. *Government and Opposition*, 39, 2, 125–131.
- Higley, J., Lengyel G. (2000):** Elite Configuration after State Socialism. V: Higley, J., Lengyel, G.: *Elites after State Socialism*. Lanham. Rowman & Littlefield Publishers, 1–21.
- Higley, J., Pakulski, J., Wesolowski, W. (1998):** Introduction: Elite Change and Democratic Regimes in Eastern Europe. V: Higley, J., Pakulski, J., Wesolowski, W.: *Postcommunist Elites and Democracy in Eastern Europe*. London, Macmillan Press Ltd., 1–33.
- Iglič H., Rus, A. (2000):** From Elite Reproduction to Elite Adaptation: The Dynamics of Change in personal Networks of Slovenian Elite. *Družboslovne razprave*, XVI, 32–33, 181–197.
- Kaminski, A., Kurczewska, J. (1994):** Strategies of Post-Communist Transformation. *Elites as Institution-Builders*. V: Grancelli, B.: *Social Change and Modernization. Lessons From Eastern Europe*. Berlin, De Gruyter, 131–152.
- Kramberger, A. (1998):** Positional Elites in Politics, Economy and Culture in Slovenia during 1988–95: Summary Statistics on Elite Segments. Ljubljana, CESTRA.
- Lah, P. (2004):** Quality Newspapers and in Slovenia and Germany. *Implications for the European Public Sphere*. Evanston, IL.
- Lijphart, A. (1999):** Patterns of Democracy. New Haven, Yale University Press.
- Linz, J. (1996):** The Perils of Presidentialism. V: Diamond, L., Plattner, M. F.: *The Global Resurgence of Democracy*. Baltimore, Johns Hopkins University Press.
- Linz, J., Stepan, A. (1996):** Problems of Democratic Transition and Consolidation. Baltimore – London, Johns Hopkins University Press.
- Machonin, P., Tuček, M. (2000):** Czech Republic: New Elites and Social Change. V: Higley, J., Lengyel, G.: *Elites after State Socialism*. Lanham, Rowman & Littlefield Publishers, 25–45.
- Makarovič, M. (1997):** Civilno-družbene asociacije kot sistem: k pojmu civilne družbe v sistemsko-teoretski perspektivi. *Teorija in praksa*, 39, 3, 407–429.
- Pinter, A. (2005):** Sodobne teorije javne sfere. Ljubljana, FDV.
- Rawls, J. (1971):** A Theory of Justice. Cambridge, Harvard University Press.
- Rose, R., Mishler, W., Haerpfer, C. (1999):** Democracy and its Alternatives. London, Polity Press.
- Schmitter, P. (2004):** The Ambiguous Virtues of Accountability. *Journal of Democracy*, 15, 4, 47–60.
- Splichal, S. (2005):** Kultura javnosti. Ljubljana, FDV.
- Srubar, I. (1998):** Elitewandel in Der Tschechischen Republik. *Aus Politik und Zeitgeschichte. Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament B8/98*, 21–31.
- Steen, A. (1997):** The Baltic Elites after the Change of the Regime. V: Best, H., Becker, U.: *Elites in Transition*. Opladen, Leske & Budrich, 149–170.
- Szelenyi, I., Szelenyi, S. (1995):** Circulation or Reproduction of Elites During the Post-Communist Transformation of Eastern Europe. *Theory and Society*, 24, 615–638.
- Tomšič, M. (2000):** Oblikovanje političnega prostora in političnih elit na Slovenskem. *Nova revija*, XIX, 219–220, 260–277.
- Tomšič, M. (2002):** Politična stabilnost v novih demokracijah. Ljubljana, ZPS.
- Tomšič, M. (2006):** Kulturne značilnosti slovenskih elit v luči evropskih integracijskih procesov. *Družboslovne razprave*, 22, 51, 73–91.
- Wasilewski, J. (1999):** The Integration of the Polish Post-Transition Elite. *The Soviet and Post-Soviet Review*, 26, 1–2, 139–180.
- Woods, J. (2007):** Democracy and the Press: A comparative analysis of Pluralism in the international press media. *Social Sciences Journal*, 44, 2, 213.